

TELEÜT ATASÖZLERİNDEN SEÇMELER -I-

Mikail CENGİZ*

Özet: Tarihten günümüze ulaşan atasözleri Türk kültür dairesindeki pek çok ortak özellikten önemli izler taşır. Bu bağlamda farklı coğrafyalarda yaşasalar da ortak pek çok unsuru barındıran Türk topluluklarının folklor malzemelerinin derlenmesi önem arz etmektedir. Eldeki çalışmada dilleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan Teleütlerin atasözlerinden bazıları üzerinde durulmuştur. Bu atasözleri alfabetik olarak sıralanmış, Türkiye Türkçesine çevirileri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Teleüt atasözleri üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teleüt atasözleri, atasözü, Teleütler, Teleütçe, ülger sös, üredü sös.

Selections from Teleut's Proverbs -I-

Abstract: Proverbs surviving today have traces from many common cultural characteristics in all cultures. In this context, although they live in different geographical areas, it becomes more of an issue to compile folklore materials of Turkish communities with many common elements. In this study, we focused on some of the proverbs of Teleuts, a Turkish community under the threat of endangerment. These proverbs are arranged in an alphabetical order and translated into modern Turkish. In addition, an outline of the studies on Teleut proverbs are included in the present study.

Keywords: Teleut proverbs, proverbs, Teleuts, Teleut language, ülger sös, üredü sös

1. Giriş

Atasözleri ve deyimler, bir toplumun hayat algısını kavramak için önemli araçlardan biridir. Türk dilli halkların tarihsel dönemlerinden itibaren kalıplaşarak günümüze dek ulaşan atasözleri, bu hayat algısının yanı sıra zengin söz varlığını yansıtması bakımından da önem arz eder. Bu zengin miras ve hayatı kavrayış biçimi, farklı coğrafyalarda yaşayan az sayılı Türk topluluklarının dillerinin yok olma ile karşı karşıya bulunması nedeniyle tehlikeydedir. Bu sözvarlığı toplulukların konuştukları dillerden bağımsız değildir. Bu diller tehlike sürecindedirler ve yok olmaktadır. Bu nedenle tarihten günümüze dek ulaşmış pek çok dilsel malzeme

* Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi. E-posta: mikailcengiz@gmail.com

de tehlikededir. Dillerin belgelenmesi ile paralel bu söz varlığı da derlenerek en azından bilimsel çalışmalara kaynaklık edebilecektir.

Türk dillerindeki atasözleri üzerine Türkiye’de pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlar arasında Aça (2011), Arıkoğlu (2007), Azmanoğlu (1999), Çelik Şavk (2000), Ceylan (1996), Çobanoğlu (2004), Dilek (1996), Güngör ve Cailova Güngör (1998), İsmail ve Gümüş (1995), Kirişçioğlu (2007), Kürenov ve Gümüş (1995), Musaoğlu ve Gümüş (1995), Ölmez (2009), Öztöpcü (1992), Pekacar (2006), Taymas (1968), Yoldaşev ve Gümüş (1995) gibi pek çok çalışma zikredilebilir. Bu çalışmaların dışında da Türk dünyası atasözleri üzerine de çalışmalar bulunmaktadır. Tarihten günümüze atasözlerinin birçok Türk dil ve diyalektindeki örnekleri için Ölmez (2009) ile Türk dünyasındaki pek çok ortak atasözüne işaret eden Çobanoğlu (2004)’nun çalışmaları ayrıca önem arz etmektedir. Altay dilleri bağlamında da Gül (2003) ve (2010)’ün Türkçe ile Moğolca atasözlerinin karşılaştırıldığı çalışmalarında, Türk ve Moğol düşünce tarzındaki ortaklıklara işaret edilmiş ve bunların atasözlerindeki yansımaları örneklendirilmiştir (2010: 37-47).

Yukarıda zikredilen çalışmalar ortak kültürel mirasa işaret ederler. Aynı kökten geliyor olmanın bir sonucu olarak atasözleri de pek çok benzerlik hatta aynılık taşımaktadır. Eldeki malzemelerin karşılaştırılması sonucunda ortaya konan birlikteliğin yanı sıra farklı coğrafyalardaki farklı hayatı kavrayış biçimleri de Türklerin dünyayı algılayışları hakkında bir fikir verir. Çobanoğlu, Türk dünyası atasözlerini sınıflandırırken söyleyiş bakımından birbirinin aynı olma, anlamı aynı olmakla birlikte söyleyişteki farklılık ve yaşanan farklı coğrafya ile ilişkili olarak yerel atasözleri olarak üç temel grupta değerlendirilebileceğini ifade etmektedir (2004: 15). Son grup Türk, Kırım, Altay, Özbek gibi alt gruplara ayrılabilir. Bu makalenin konusunu da Teleüt atasözleri oluşturmaktadır.

Teleütler, Güneybatı Sibiry’a da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan az sayılı Türk halklarından. 2010 nüfus sayımına göre¹ 2643 kişilik bir nüfusa sahip olan bu Türk topluluğu Rusya Federasyonu’nun Kuzbass Eyaletine bağlı Belovo ilindeki Büyük ve Küçük Baçat nehirlerinin havzasındaki köylerde yaşamaktadırlar. Ayrıca Novokuznetsk ilinin taşrasında bulunan Teleüt köyü, Altay Krayı’ndaki Zarinsk ilçesi ve Dağlık Altay Cumhuriyeti de Teleütlerin yaşadıkları yerlerdendir. Ancak son iki bölgedeki Teleütlerin sayıları yaklaşık 50 kişidir.

Teleütlerin dilleri üzerine Türkiye’de çok az çalışma yapılmıştır. Akalın ve Turgunbayev tarafından çevrilen *Teleüt Ağzı Sözlüğü* (2000) ve Akalın (1999) tarafından hazırlanan bir çalışma bulunmaktadır. Bunun dışındaki çalışmalar ikincil ölçekte dir.

Altaylarla da ortaklık arz etmesi bakımından Dilek (1996)’te verilen bazı atasözleri Teleütlerde de aynı söyleyişte olup ya da küçük kimi fonetik ve morfolojik değişikliklerle yaşamaktadır. Ancak son dönemlerde dilleri ciddi tehlike

¹ http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.html

altında bulunan Teleütlerin atasözleri de bu bakımdan yok olmaktadır. Eldeki çalışmada Fisakova (1976, 1977, 1990) ve Ryumina-Sırkaşeva (2003)'da daha önce yayımlanan atasözlerinden bazıları seçilerek verilmiştir. Tarafımızdan derlenen bazı atasözleri daha sonra ele alınacaktır. Atasözleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Atasözlerinin çevirileri ise birebir değil serbest olarak verilmiştir.

2. Teleüt Atasözleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Teleüt atasözlerinin derlendiği ilk çalışma 1844 yılında Slovtsov tarafından yapılmıştır. Slovtsov'un *İstoriçeskoye Obozreniye Sibiri* (1844) adlı eserinde sekiz şiir ile birlikte 6 notalandırılmış şarkının yanı sıra 8 atasözü yer almaktadır. Ancak bu atasözleri Rusça olarak verilmiştir (Funk 2004: 7).

Teleütçe olarak derlenen ilk atasözleri ise Radloff'un *Obraztsı Narodnoy Tyurkskih Plemen'*... (1866) adlı eserinde yer almaktadır. Radloff Altay ve Teleüt malzemelerini birlikte vermiştir. İki dil değişkesinin birbirine çok yakın olması nedeniyle bunları ayırmadan bazı folklorik malzemeler ile birlikte 97 atasözü bu ünlü eserde yer almaktadır². 19. yy. sonları ile 20. yy. başlarında Teleüt folklorü ile ilgili derlenen malzemeler kahramanlık destanları, masallar, hikâyeler gibi ögeler geniş yer tutar. Bunların arasında Verbitskiy'nin hazırladığı bir eserde yine Altay ve Teleüt ayrımı yapılmadan 132 atasözü verilmiştir (1870: 200-209). Bu atasözlerinin yanı sıra pek çok folklorik malzeme, bölgenin florasından yer şekillerine, nüfus bilgilerinden inanç sistemlerine varıncaya kadar pek çok değerlendirmeye yine bu eserde yer almaktadır. Verbitskiy'nin 1893 yılında yayımladığı *Altayskiye İnorodtsı* adlı eserinde ise 139 atasözü yer almaktadır (1893: 217-237). 20. yy.'ın ilk yarısında ise Drenkova 47 atasözü ve deyimle birlikte pek çok masal ve kahramanlık destanı yayımlamıştır (Funk 2004: 10-11). Fisakova'nın (1976: 130-132; 1977: 100-102; 1990: 26-28) yayımladığı 24 atasözü ve deyimün yanı sıra Tıdıkov'un 1994'te (1994: 14-19) ve 2011'de gözden geçirilerek ölümünden sonra yeniden yayımlanan çalışmasında 67 atasözü ve deyim yer almaktadır.

Teleüt atasözlerinin derli toplu olarak yayımlandığı son çalışma Ryumina-Sırkaşeva'nındır (2003: 38-45). Burada kendisi de bir Teleüt olan Çevalkov'un derlediği ve *Altaydın Çolmonı* adlı gazetede yayımlanan 26 atasözü ile çeşitli eserlerden alınan ve Ryumina-Sırkaşeva tarafından derlenen toplamda 105 atasözü yer almaktadır.

Bu çalışmaların yanında çeşitli yerel gazetelerde yayımlanan bazı atasözleri de bulunmaktadır (Funk 2004: 12-18).

² Radloff'un yayımladığı bu atasözlerinin Arap harfleriyle yazı çevrimi Arat tarafından yapılmıştır (1994: 211-217). Bu atasözlerinin Türkiye Türkçesine çevirileri de yayımlanmıştır (Radloff 1999: 1-7).

Çeşitli araştırmalarda Teleüt atasözleri için *ülger sös, üredü sös, kep sös* gibi karşılıklar kullanılmıştır³. Aşağıda bunlardan bazıları atasözünün ilk sözcüğü dikkate alınarak alfabetik olarak verilmiştir. Alındıkları kaynaklardaki yazıma uyularak atasözlerinin yazı çevrimleri gerçekleştirilmiştir.

3. Teleüt Atasözlerinden Seçmeler

Aba t'oqto, uul paştaq. Ene t'oqto qıs paştaq.

“Baba yokken oğlan, anne yokken kız yaramaz olur.”

Ağaş t'imjagın qurt pazar. Aydınıp polbostı sös pazar.

“Yumuşak ağacı kurt basar. İtiraf etmeyi söz basar.”

Ajıra altaba, artıq sös aytpa.

“Etrafta dolanma, fazla söz söyleme.”

Aldı qaçırgan at t'aqşı. Aymaqtı t'ırgatqan t'urt t'aqşı.

“Avı takip eden at iyidir. Mahalleyi şenlendiren ev iyidir.”

Aluga 'alu' dep aytpa – soqtırarıy.

“Aptala aptal deme, dayak yersin.”

Apsaq odınnıy küli açu. T'aman kijiniy tili açu.

“Kavağın külü, kötünün dili acı olur.”

Aş içkençe meñdebe. Atqa minzeñ toqtobo.

“Yemek yerken acele etme. Ata bindiğinde hiç durma.”

Aş qılgada, pala kiçüde.

“Ekmeğ buğdaydan, çocuk küçüklükten belli olur.”

Aştaganda – aş polgon, t'udaganda – kep polgon.

“Acıktığında yemek olmuş, yoksulluğunda giysi olmuş.”

Aştaganda aş tatu. Suuzaganda suu tatu.

“Acıkınca yemek, susayınca su güzeldir.”

At ölböskö altın ba? Er ölböskö möñüy ba?

“At ölmeyecek, altın mı? Yiğit ölmeyecek, gümüş mü?”

At t'aqşızı maqtulu. Kiji t'aqşızı kündülü.

“Atın iyisine övünç yakışır. İnsanın iyisine saygı yakışır.”

Ayıl sayın pazıp t'ürbe. Ayıldan t'ürge pedrenbe.

“Ev ev dolaşma. Evlerden yemek arama.”

Aytqan sös – atqan oq.

“Ağızdan çıkan söz atılan ok gibidir.”

Aytqan sös aylanbas.

“Ağızdan çıkan söz geri alınmaz.”

³ Türk dillerindeki atasözü karşılıklarının bazıları için bk. (Aça 2011: 31-32). Altaycadaki atasözü sınıflandırması için bk. (Dilek 1996: 108-109).

El ooq polor, t'erenigi t'aan polor.

“Halk küçük, kurnazlığı büyük olur.”

Eliktiñ moyunun oq kezer. Erdiñ moyunun t'oq kezer.

“İnatçı keçinin boynunu ok, er kişinin boynunu yokluk keser.”

Eski t'oqto, t'añı da t'oq.

“Eskisi yoksa yenisi de olmaz.”

Ezirik kijiniñ ermegi köp.

“Sarhoşun lafi çok olur.”

İyt kirze, söök per. Kiji kirze, qursaq per.

“İt gelse kemik ver. İnsan gelse yemek ver.”

İşmekçi kijiniñ iji köp, t'alqu kişiniñ ermegi köp.

“Çalışkan kişinin işi çok olur, tembel kişinin lafi çok olur.”

Kijee oro qaspa, poyıñ tüjeriñ.

“Başkasına kuyu kazma, kendin düşersin.”

Kiji aji aş polbos. Kijideñ t'igeni toq polbos.

“Yabancınn aşından aş olmaz. Başkasından yenilenle doyulmaz.”

Kiji qolin qarap t'ürbe. Kijiniñ ajına ijenbe.

“İnsanların eline bakarak yaşama. İnsanlardan medet umma.”

Kijini t'aman körbö.

“İnsanlar hakkında kötü düşünme.”

Kijini t'aman körböy t'ür. Kiji qandıyın pilbeziñ.

“İnsanlar hakkında kötü düşünmeden yaşa. İnsanların nasıl olduğunu bilemezsin.”

Kiyik polzo, tüktü polor. Kiji polzo, attu polor.

“Geyik tüylü, insan adlı olur.”

Köp söstö çın t'oq. Kep söstö tögün t'oq.

“Çok sözde doğruluk olmaz. Atasözünde yalan olmaz.”

Köziñ parda, körüp üren. Qoluñ parda iştenip t'ür.

“Göz görürken öğren. El ayak tutarken çalış.”

Qaattıñ çaçı uzun, sagıjı qısqa.

“Kadının saçı uzun, akli kısa.”

Qanadın t'ayıp uçpaza qastıñ uçqurın kem piler?

“Kanadını yayararak uçmasa kazın hızla uçtuğunu kim bilir?”

Qandudañ qandu tuular. Çoçqodoñ çoçqo tuular.

“Su samurundan su samuru, domuzdan domuz doğar.”

Qaynagança min çıppas. Qarıgança oy kirbes.

“Kaynamadan çorba olmaz. Yaşlanmadan akıl olmaz.”

Qımıstı kem içege ezebes, t'aqşı qıstı kem alaga ezebes?

“Kıımızı kim içmek istemez, iyi kızı kim almak istemez?”

Qıs pala enezine poluş. Uul pala abazına poluş.

“Kız çocuğu annesine yardım eder. Erkek çocuğu babasına yardım eder.”

Qıymıqtangan kiji qır ajar.

“Kımıldayan dağları aşar.”

Qolıñmınañ pererziñ, ayaqmınañ alarziñ.

“Elinle verirsin, ayakla alırsın.”

Qulaqqa ugulğan neme, köskö körüner.

“Kulakla işitilen gözle görünür.”

Qultur kijee qojulba. Qulağıñmınañ sözün tıydaba.

“Kurnaz kişiyle vakit geçirme. Onun sözlerini dinleme.”

Qulturdı eş edinip t'ürbe. Qulturduñ t'olibıla paspa.

“Kurnaz adamı dost edinme. Onun yolundan gitme.”

Qumagı t'oq suu polbos, qudayı t'oq el polbos.

“Kumsuz su, tanrısız halk olmaz.”

Qusqunniñ közin qusqun oyboyat.

“Kuzgun kuzgunun gözünü oymaz.”

Quru qalbaq uusqa t'arabas. Köp ermek ermekke t'arabas.

“Boş kaşık ağza yaramaz. Çok laf, konuşmaya yakışmaz.”

Mal kiştep tanıjar. Kiji ermektejip tanıjar.

“At kişneyerek tanışır. İnsan konuşarak tanışır.”

Mekeçi kiji töjiñe oturar. Meñzinip alaa, töböñö oturar.

“Hilekâr adam göğsüne oturur. Benimsedikçe tepene çıkar.”

Mekeçile ayıldeşpay t'ür. Meke tuzağına qaptırarıñ.

“Hilekârla misafirleşme. Onun tuzağına düşersin.”

Müüs çıgardañ ozo qulaq özör.

“Boynuz çıkmadan önce kulak büyür.”

Oylu ermekti ugarga da t'aqşı.

“Derin sözü dinlemek de iyidir.”

Ot mınañ suu tili t'oq t'uu.

“Ateş ile su dilsiz savaştır.”

Ödük kiygençe, küñ keçkir partur.

“Ayakkabı giyene kadar akşam oldu.”

Paştaqtıñ paji t'arılal.

“Haylazın başı yarılır.”

Paydıñ uulı pay polor. Pagırza da er polor.

“Zenginın oğlu zengin olur. Ağlasa da adam olur.”

Piler kijee pir sös, pilbes kijee muñ sös.

“Anlayana bir, anlamayana bin söz.”

Pilerdi körzön, poyıñ üren. Pilbesti körzön, üredip t'ür.

“Bileni görürsen kendin öğren. Bilmeyeni görürsen ona öğret.”

Poyıñ poyıñdı maqtaba, kiji maqtazıñ.

“Kendi kendini övme, seni başkaları övsün.”

Poyıñdı poyıñ polgonıp t'ür. Polgon lo kijee püdünbey t'ür.

“Kendini bil, öyle yaşa. Herkese inanma.”

Poyıñnañ t'aandı kündülep t'ür. Poyıñnañ kiçüğe adazındı pol.

“Kendinden büyüğe saygı göster. Kendinden küçüğe babası gibi ol.”

Pörüdeñ eçki polbos.

“Kurttan keçi olmaz.”

Pörüniñ palazı da pörü polor.

“Kurdun yavrusu da kurt olur.”

Purulını aqtaba. Aqtını qaralaba.

“Suçluyu aklama. Günahsız karalama.”

Sagalda sağış t'oq.

“Sakalda kulak olmaz.”

Salbayıp pazıp t'ürbe. Sananıp iştenip t'ür.

“Kötülükten söz etme. Düşünerek çalış.”

Salqıñdu küñde ijiq t'oq. Sağıştı küñde uyqu t'oq.

“Rüzgârlı günde sığınak bulunmaz. Kederli günde uyku tutmaz.”

Siylap pergen, sıyrıp altan.

“Kim hediye verirse, karşılığını fazlasıyla ister.”

Suu keçpeyce ödügiñdi çeçpe. Qudañdı körböğönçe maqtaba.

“Suyu geçmeden ayakkabını çıkarma. Dünürünü görmeden övme”

T'aan söstö t'ajıt t'oq. Ulu söstö uyat t'oq.

“Çok sözde sır olmaz. Kutlu sözde ayıp olmaz.”

T'aannıñ sözün ugar kerek. T'aştardı üredege kerek.

“Büyük sözünü dinlemek gerek. Gençlere öğretmek gerek.”

T'aqşı kiji men dep, t'aqşırba, t'ajına ne polorın pilbeziñ.

T'oqtuga polujıñ t'etirip t'ür.

“Kendini herkesten iyi görme, hayat ne getirir bilemezsin.

Yoksullara yardım ederek yaşa.”

T'aqşı söş, t'arım attıñ paazı.

“İyi söz yarım attan değerlidir.”

T'aqşığa t'anaşsañ, ordına oturarıñ. T'amanga t'anaşsañ, odına küyeriñ.

“İyiye yakın olursan onun yerine oturursun.

“Kötüye yakın olursan onun ateşinde yanarsın.”

T'aqşığa t'anaşsañ, t'aqşız t'ugar. T'amanga t'anaşsañ t'amantı t'ugar.

“İyiye yanaşsan iyilik, kötüye yanaşsan kötülük yapıştır.”

T'aqşığa utqıy pas. T'amannañ t'ana pas.

“İyiye selam ver. Kötüye sırt çevir.”

T'aqşınıñ sözün sananıp t'ür. T'amannıñ sözineñ t'altanıp t'ür.

“İyinin sözünü aklında tut. Kötünün sözünden sakın.”

T'aqşınıñ t'aqşızı t'ugar. T'amannıñ t'amanı t'ugar.

“İyiden iyiliği, kötüden kötülüğü öğrenirsin.”

T'aldañ qamınalbay qoygondo, quyrıuqtañ t'alga tartınalbazıñ.

“Yeleden tutunamadığında, kuyruktan yeleyi tutamazsın.”

T'alquurıp pazıp t'ürbe. T'ajına iştenip t'ür.

“Tembellik etme. Ömür boyunca çalış.”

T'aman atqa muñ qamçı, t'aqşı atqa pir qamçı.

T'aman kijee muñ sös, t'aqşı kijee pir sös.

“Kötü ata bin kamçı, iyi ata bir kamçı.

Kötüye bin söz, iyiye bir söz.”

T'aman da polzo, poyıñnıñ köçöñ polzın.

“Kötü de olsa kendi çorban olsun.”

T'aman iyit arqadañ qabar. T'aman kiji t'aqadañ tudar.

“Kötü it arkadan kapar. Kötü insan yakadan tutar.”

T'amannañ qaçıp, t'aqşığa t'anaş.

“Kötüden uzaklaşıp iyiye yanaş.”

T'aş odın otqo küybes. T'alqu kiji iş püdürbes.

“Yaş odun yanmaz. Üşengeç kişi iş bitirmez.”

T'aş ölöñgö t'amgır kerek. T'aş pala erke kerek.

“Taze ota yağmur gerek. Küçük çocuğa sevgi gerek.”

Tiji t'oqtıñ aji köp. Tili t'oqtıñ sözi köp.

“Dişsizin aşı çok olur. Dilsizin sözü çok olur.”

T'ortsoñ, t'ol alarıñ.

“Yola koyulursan yol alırsın.”

T'ortsoñ, t'ol polor.

“Yola koyulursan yol biter.”

Tübi t'oq qazandı suumınay tolturalbazıñ.

“Dipsiz kazanı suyla dolduramazsın.”

T'ürer t'olıñ aru polzın. Türegiñde t'eñil polzın.

“Gittiğin yol temiz olsun. Yüreğinde ferahlık olsun.”

Uqpağandı ugarıñ. Körböğöndi köröriñ.

“Duymadığımı duyarsın. Görmediğini görürsün.”

Uzun edek ayaqqa orolor. Uzun til paşqa orolor.
 “Uzun etek ayağa dolaşır. Uzun dil başa dolaşır.”

Üçken ot qamınbas, ölgön kiji tirilbes.
 “Sönen ateş alev almaz, ölen kişi dirilmez.”

Ülgüzü t’oq çarıq polbos. Uğı t’oq kiji polbos.
 “Kalıpsız çarık, soysuz insan olmaz.”

Kaynaklar

- AÇA, Mehmet (2011). “Tıva Atasözleri”, **Karadeniz**, Yıl 3 Sayı 12: 29-50.
- AKALIN, Şükrü Halük (1999). “Teleüt Şairi Nikolay V. Kalışev ve Şiirleri”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, 8: 426-437.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1994). *Güney Sibiry Türkçesi Metinleri*, (Yay. Haz.: O. F. Sertkaya). Ankara: TKAE Yay.
- ARIKOĞLU, Ekrem (2007). “Tuva Türkleri Atasözleri”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı. Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi*, 8. c. Ankara: AYK AKM Başkanlığı Yay.: 257-262.
- AZMANOĞLU, Mesut (1999). *Türk Dünyası Atasözleri*, İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yay.
- CEYLAN, Emine (1996). *Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri Çuvaşça-Türkçe/Türkçe-Çuvaşça Sözlük*, Ankara: Simurg.
- ÇELİK ŞAVK, Ülkü (2000). *Kırgız Atasözleri*, Ankara: TDK Yay.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: AYK AKM Başkanlığı Yay.
- DİLEK, İbrahim (1996). “Altay Türklerinin Ata Sözlere”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 1: 107-120.
- FİSAKOVA, G. G. (1976). “Ülger Söstör pogovorki, Tabışkaktar zagadki, Alkiş Söstör nastavleniya (blagosloveniya)”, *Yazık Baçatskih Teleutov*, Kemerovo: KGU: 130-132.
- FİSAKOVA, G. G. (1977). “Baçatsko-Teleutskiye Teksti, Pogovorki i Zagadki”, *Yazık Narodov Sibiri*, Kemerovo: KGU: 100-102.
- FİSAKOVA, G. G. (1990). “Obraztsı Fol’klora Baçatskih Teleutov”, *Teleutskaya Zemlitsa i eë Korennıye Jiteli*, Kemerovo: RİO: 26-30.
- FUNK, D. A. (2004). *Teleutskiy Fol’klar*, Moskva: Nauka.
- http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.html (20.12.2015)
- GÜL, Bülent (2003). “Moğol Atasözleri”, **Türkbilgi**, 2003/5: 45-64.
- GÜL, Bülent (2010). *Moğol Atasözleri*, Dil Araştırmaları 01, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- GÜNGÖR, Ahmet & CAİLOVA GÜNGÖR, Asel (1998). *Türkçe Açıklamalı Kırgız Atasözleri*, Ankara: Engin Yay.
- GÜRSOY-NASKALİ, Emine & DURANLI, Muvaffak (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay.
- İSMAİL, Zeyneş & GÜMÜŞ, Muhittin (1995). *Türkçe Açıklamalı Kazak Atasözleri*, Ankara: Engin Yay.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2007). *Saha Türklerinin Atasözleri / İnceleme-Metin*, Ankara: Nobel Yay.
- KURPEŞKO TANNAGAŞEVA, N.N. & AKALIN, Şükrü Halük (1995). *Şor Sözlüğü*, Adana: Türkoloji Araştırmaları.

- KÜRENOV, Sapar & GÜMÜŞ, Muhittin (1995). *Türkçe Açıklamalı Türkmen Atasözleri*, Ankara: Engin Yay.
- MUSAOĞLU, Mehman & GÜMÜŞ, Muhittin (1995). *Türkçe Açıklamalı Azerbaycan Atasözleri*, Ankara: Engin Yay.
- ÖLMEZ, Mehmet (2009). “Tuva Atasözlerinden Seçmeler”, *Sibirische Studien*, B 4, N 1. Göttingen&İstanbul: 51-128.
- ÖZTOPÇU, Kurtuluş (1992). *Uygur Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul: DTV Yay.
- PEKACAR, Çetin (2006). *Kumuk Türklerinin Atasözleri İnceleme-Metin-Dizinler*, Ankara: Meyil Mat.
- RADLOFF, W. (1866). *Obraztsı Narodnoy Literaturı Tyurkskih Plemen’ Jivuşçih v Yujnoy Sibiri i Dzungarskoy Stepi*, Çast’. I., Sanktpeterburg’.
- RADLOFF, W. (1999). *Türklerin Kökleri Dilleri ve Halk Edebiyatı*, Ankara: EKAV Yay.
- RYUMİNA-SIRKAŞEVA, L. (2003). *Teleutskiy Fol’klor*, Kemerovo: RİF Vest’.
- RYUMİNA-SIRKAŞEVA, L.T. & KUÇİGAŞEVA, N. A. (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü*, (Çeviren: Ş. H. Akalın, & C. Turgunbayev). Ankara: TDK Yay.
- TAYMAS, Abdullah Battal (1968). *Kazan Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: TDK Yay.
- TIDIKOV, A. A. (1994). *Bayat Çörçöktör*, Gorno-Altaysk: Yuç-Syumer.
- TIDIKOV, A. A. (2011). *Ana-Bayattıñ Erjine Sözi*, Gorno-Altaysk: OAO “GA-aya Tipografiya”.
- VERBİTSKİY, Vasiliy (1870). *Altaytsı*, Tomsk: VTGP.
- VERBİTSKİY, V. İ. (1893). *Altayskiye İnorodtsı*, Moskva.
- YOLDAŞEV, İbrahim & Gümüş, Muhittin (1995). *Türkçe Açıklamalı Özbek Atasözleri*, Ankara: Engin Yay.